

Ο Κώστας Σημίτης και η κρίση

Από τον Π. Κ. ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗ

Τι ξεχώριζε τον Κώστα Σημίτη από τους άλλους έλληνες πρωθυπουργούς στον τρόπο με τον οποίο προσέγγιζε τα ευρωπαϊκά προβλήματα. Και γιατί ο διάλογος, τον οποίο επιδιώκει με το νέο βιβλίο του, δεν εννοείται στο σημερινό πλαίσιο της πολιτικής συγκυρίας. Μια μαρτυρία για τη μέθοδο και τις ιδέες του «πρωθυπουργού με το μπλοκάκι» και μια εκτίμηση για τα αίτια της ευρωπαϊκής ήττας της Ελλάδας. [ΤΒ]]

Κώστας Σημίτης,
Ο Εκτροχιασμός, Πόλις,
Αθήνα 2012, 600 σελ.

Από το 1978 έως και το 2004 είχα την ξεχωριστή ευκαιρία (ως πρεσβευτής/σύμβουλος του υπουργείου Εξωτερικών) να συνεργαστώ, να συνομιλήσω, να συμπράξω, σε μικρό ή σε μεγαλύτερο βαθμό, με όλους τους πρωθυπουργούς της χώρας (και όχι μόνο) πάνω στα θέματα της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Όμως, η καθοριστικά στενότερη συνεργασία, ως συμβούλου σε ευρωπαϊκά θέματα, υπήρξε αυτή με τον Κώστα Σημίτη την περίοδο της πρωθυπουργίας του, 1996-2004. Η διαχρονική συνεργασία με τους πρωθυπουργούς της χώρας μού επέτρεψε να διαμορφώσω συγκριτική άποψη για τις αρετές, τις ικανότητες, τις δεξιότητες, τον τρόπο και την ποιότητα της σκέψης τους, το ήθος της συμπεριφοράς τους. Η προσωπική άποψη στην οποία κατέληξα είναι απλή και μπορώ να τη διατυπώσω χωρίς περιστροφές: ο πρωθυπουργός που ξεχώρισα για μια σειρά από λόγους ως πρωθυπουργό-πρότυπο, ως τον καλύτερο πρωθυπουργό, ήταν ο Κώστας Σημίτης.

1.

Το πρώτο, το ξεχωριστό χάρισμα που διέκρινε στον Κώστα Σημίτη ως πρωθυπουργό είναι ότι είχε αυτό που οι Αγγλοσάξονες αποκαλούν *strategic thinking*: στρατηγική σκέψη. Είχε σαφή στρατηγική άποψη για το πού ήθελε «να πάει η χώρα». Είχε επεξεργασμένο, ολοκληρωμένο σχέδιο. Δεν είχε πολιτικά κόνιες, άτακτες, πλαδαρές «απόψεις» που άλλαζαν από εβδομάδα σε εβδομάδα, από τη μια σύσκεψη στην άλλη, ανάλογα με τις δημοσκοπήσεις ή τις τρέχουσες πολιτικές σκοπιμότητες. Η στρατηγική σκέψη και το σχέδιο που είχε δεν συνιστούσαν απλώς ένα ουτοπικό,

Ο Κώστας Σημίτης.

ωραιοποιημένο, αφηρημένο όραμα/ιδεολόγημα (ο Χέλμουτ Σμιτ, νομίζω, είχε πει ότι όταν ακούω κάποιον να λέει πως έχει όραμα του προτείνω να δει έναν καλό γιατρό), ξεκομμένο από την πραγματικότητα. Συνιστούσαν ένα σχέδιο συγκεκριμένων και καλά επεξεργασμένων κεφαλαίων, βημάτων, διαδικασιών για το πώς μπορούσε το σχέδιο να υλοποιηθεί. Από την άποψη αυτή, η στρατηγική σκέψη και το όραμά του θα μπορούσε να χαρακτηριστεί «ρεαλιστικό όραμα».

Είναι γνωστό ότι το στρατηγικό σχέδιο Σημίτη είχε κωδικοποιηθεί σε δύο συμπληρωματικούς όρους: «εκσυγχρονισμός» και «εξευρωπαϊσμός». Εκσυγχρονισμός της κοινωνίας, την οικονομίας, του κράτους, του πολιτικού συστήματος, του πολιτιστικού μορφώματος ώστε η Ελλάδα να καταστεί μια νεωτερική ευρωπαϊκή χώρα, απαλλαγμένη από

τις διαχρονικές παθογένειές της. Ο Κώστας Σημίτης, με άλλα λόγια, ήθελε να εκσυγχρονίσει τη χώρα. Να την απαλλάξει από τις καθυστερήσεις, τις αγκυλώσεις, τους αυταρχισμούς, την αδιαφάνεια, την πελατειακή κομματοκρατία, να την απαλλάξει από τα ελλείμματα και τα χρέη (άλλωστε η περίοδος 1996-2004 υπήρξε η μόνη μέσα στην οποία ελλείματα και χρέος σημείωσαν πτώση). Ήθελε να κάνει την Ελλάδα μια «κανονική ευρωπαϊκή χώρα». Ο εξευρωπαϊσμός λειτουργούσε με τη διπλή έννοια – της βαθύτερης ενσωμάτωσης της χώρας στον εσωτερικό πυρήνα των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και των διαδικασιών λήψης αποφάσεων, αλλά και ως διάσταση του εσωτερικού εκσυγχρονιστικού εγχειρήματος. Είναι γεγονός ότι το στόχο της βαθύτερης ενσωμάτωσης και ανάδειξης της Ελλάδας ως αξιό-

πιστου μέλους του εσωτερικού πυρήνα λήψης αποφάσεων της ΕΕ, ο Κώστας Σημίτης τον πέτυχε με την ένταξη της Ελλάδας στην οικονομική και νομισματική ένωση (ΟΝΕ), το 2000, αλλά και σ' όλες τις άλλες ενοποιητικές διαδικασίες.

Το 2004, όταν ο Κώστας Σημίτης εγκατέλειψε την εξουσία, η Ελλάδα ήταν ένα από τα κράτη μέλη της Ένωσης που συμμετείχε σε όλες τις ενοποιητικές διαδικασίες με ικανότητα να επιτυγχάνει στόχους που έως τότε εθεωρούντο αδιανόητοι (όπως, π.χ., η ένταξη της Κύπρου στην Ένωση, που αποτελεί εν πολλοίς «έργο Σημίτη»). Ο εσωτερικός εκσυγχρονισμός κατέγραψε βέβαια βήματα προόδου, αλλά δεν ολοκληρώθηκε σε κρίσιμη κοινωνική, οικονομική και πολιτική κατάσταση. Οι ποικίλες αντιστάσεις αποδείχτηκαν ισχυρότερες (και πρώτα απ' όλα οι αντιστάσεις μέσα από το ίδιο το κόμμα του, το ΠΑΣΟΚ) και, μετά το 2004, ουσιαστικά αντέστρεψαν την πορεία της εκσυγχρονιστικής, μεταρρυθμιστικής διαδικασίας, με μοιραία κατάληξη τη σημερινή δεινή κρίση. Βεβαίως, η ηθική ακεραιότητα του Κώστα Σημίτη δεν βρήκε το αντίστοιχό της σε ορισμένα μέλη των υπουργικών συμβουλίων. Παρά ταύτα, αυτό που δεν λέγεται, και δεν λέγεται κυρίως από το κόμμα που όφειλε να το είχε πει καθαρά, δηλαδή από το ΠΑΣΟΚ, είναι ότι εάν το μεταρρυθμιστικό σχέδιο Σημίτη είχε πετύχει και ολοκληρωθεί, η Ελλάδα δεν θα έφτανε στην κρίση που έφθασε.

2.

Η στρατηγική σκέψη και το σχέδιο του Κώστα Σημίτη συνοδεύονταν με τη μεθοδικότητα στην επιδίωξη των στόχων και στην υλοποίηση πολιτικής. Μεθοδικότητα σήμαινε πειθαρχημένη οργάνωση συγκεκρι-

European Parliament

μένων βημάτων, λεπτομερή επεξεργασία διαπραγματευτικών κινήσεων σε τυπικό και άτυπο επίπεδο, επεξεργασία εναλλακτικών επιλογών. Με άλλα λόγια, ο Κώστας Σημίτης δεν ακολουθούσε το παράδειγμα προκατόχων του που πίστευαν ότι λίγο-πολύ αρκούσαν η δική τους παρουσία και ο λόγος τους για να δρέψει η Ελλάδα διαπραγματευτικά αποτελέσματα, κάπως ως «διά μαγείας». Ο Κώστας Σημίτης ήθελε επεξεργασμένη, συγκεκριμένη στρατηγική, βήματα, εναλλακτικές επιλογές. Οι προτάσεις σου, όταν συνεργάζοσυν μαζί του, έπρεπε να είναι ακριβείς, συγκεκριμένες, συνεπείς. Δεν μπορούσες να λες ασυμμετρικές, άλλα τη μια φορά και διαφορετικά την επόμενη. Θα σε ανακαλούσε στην τάξη. Άλλωστε, όλα ήταν καταγεγραμμένα στις προσωπικές του σημειώσεις, στο περίφημο μπλοκάκι.

Δεν γνώρισα άλλο πρωθυπουργό που προσωπικά ο ίδιος να κρατά σημειώσεις. Για έναν περίεργο λόγο, πίστευαν ότι το μυαλό τους χωράει τα πάντα, θυμάται τα πάντα, οργανώνει και τακτοποιεί αυτομάτως όλες τις πληροφορίες. Ο δωρικός, συγκεκριμένος λόγος του Κώστα Σημίτη μου θύμιζε πάντα τον αντίστοιχο λόγο του Ζακ Ντελόρ, του πλέον πετυχημένου προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που άφησε την ανεξίτηλη σφραγίδα του στη διαδικασία της ενοποίησης (με επιτεύγματα όπως η εσωτερική αγορά, η οικονομική και νομισματική ένωση, η πολιτική συνοχή κ.ά.). Βεβαίως, ούτε ο Ζακ Ντελόρ ούτε ο Κώστας Σημίτης ήσαν χαρισματικοί ηγέτες με την κλασική σημασία του όρου, κυρίως communicators δηλαδή, άνθρωποι των μεγάλων λόγων. Ήσαν άνθρωποι της πράξης και των αποτελεσμάτων, αλλά επιπλέον κινούνταν σε στέρεο ιδεολογικό υπόβαθρο. Και οι πράξεις τους μιλούσαν από μόνες τους.

Αλλά η ελληνική κοινωνία έχει εθισθεί στα μεγάλα λόγια – και μερικές φορές κινητοποιείται μόνο μ' αυτά...

3.

Ο Κώστας Σημίτης, ως στοχαστής-πολιτικός, υπήρξε –νομίζω χωρίς υπερβολή– ο μόνος πρωθυπουργός από την ένταξη της χώρας στην ΕΕ που κατανοούσε σε βάθος την εσωτερική λογική της ευρωπαϊκής ενοποίησης και γνώριζε, σε απίστευτα

λεπτομερειακό βαθμό, τον τρόπο λειτουργίας της Ένωσης. Κανένας άλλος πρωθυπουργός δεν νομίζω ότι ήθελε να καταλάβει τη λειτουργία του συστήματος της Ένωσης. Οι περισσότεροι μάλλον αντιπαθούσαν την περιπλοκότητα του συστήματος – και οπωσδήποτε ο Ανδρέας Παπανδρέου, ο οποίος έβλεπε μάλλον με περιφρόνηση «τις Βρυξέλλες». Προτιμούσε την Ουάσιγκτον και τη Μόσχα.

Ο Κώστας Σημίτης, ως πρωθυπουργός, κατανοούσε και γνώριζε το σύστημα τόσο στις μακροπολιτικές όσο και στις μικροπολιτικές πτυχές του – από την αρχή της επικουρικής μέχρι την ΟΝΕ και την «πολυμερή δημοσιονομική εποπτεία». Και παρά το ότι κατανοούσε, είχε το χάρισμα να ακούει, να συμβουλευέται ειδήμονες, να ανταλλάσσει απόψεις, να συμμετέχει σε συζητήσεις προβληματισμού, να επεξεργάζεται βασανιστικά τις θέσεις του. Ο πολιτικός/πρωθυπουργός, που κατανοούσε όσο ελάχιστοι την πραγματικότητα, άκουγε, ήλεγχε την αλήθεια του με την αλήθεια των άλλων – για να παραφράσω τον τίτλο του μυθιστορήματος του μοναδικού συνεργάτη του, του αλησμόνητου Νίκου Θέμελη.

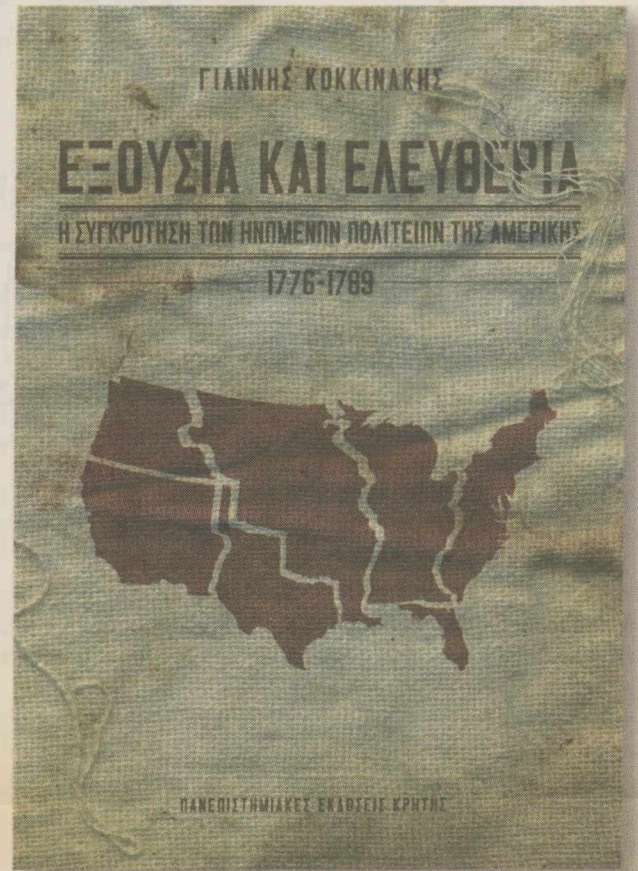
4.

Η πολιτική, με άλλα λόγια, για τον Κώστα Σημίτη ως δραστηριότητα ορθού λόγου δεν ήταν άσκηση σε λόγια, γενικόλογες, συνθηματολογικές διατυπώσεις, σε επικοινωνιακούς τακτικισμούς, σε απλή «διαχείριση συμβόλων». Ήταν διαδικασία επίλυσης προβλημάτων, καθορισμού και επίτευξης στόχων, μεγιστοποίησης αποτελεσματικότητας, επίτευξης του γενικού καλού και της ευημερίας. Δεν ήταν όμως μια άχρωμη, τεχνοκρατική πολιτική. Ήταν πολιτική με σαφές ιδεολογικό περιεχόμενο, με προσανατολισμό και χρώμα τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Ευρώπη: σε γενικές γραμμές κινούνταν στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας, της πλέον πολιτισμένης, δημοκρατικής πολιτικής οργάνωσης που έχει μέχρι στιγμής επινοηθεί.

Ήθελε επομένως να συμβάλει στη μετεξέλιξη της ΕΕ σε πολιτική ένωση με ομοσπονδιακά οργανωτικά χαρακτηριστικά και με σοσιαλδημοκρατικό περιεχόμενο, με αναδιανεμητικές πολιτικές αλληλεγγύης και συνοχής, με ισχυρούς, δημοκρα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΚΚΙΝΑΚΗΣ

ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Η συγκρότηση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, 1776-1789

Το τελευταίο τρίτο του 18ου αιώνα οι λευκοί κάτοικοι των βρετανικών αποικιών της Βορείου Αμερικής κλήθηκαν να σταθίσουν αφενός το κόστος που θα είχε η απαγκίστρωσή τους από ένα «σύστημα» εξουσίας και η σύγκρουσή τους με μια ισχυρή κυβέρνηση, και αφ' ετέρου το αντίτιμο της υποταγής σ' αυτήν και της απώλειας των ελευθεριών τους. Σήμερα, γνωρίζοντας την απάντηση που έδωσαν στα διλήμματα της εποχής τους καθώς και τις συνθήκες που οδήγησαν στη συγκρότηση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, η απόφαση που έλαβαν, να εγκαταλείψουν τη θαληπωρή αθλή και να απαλλαγούν από τον επικίνδυνο εναγκαλισμό μιας αυτοκρατορίας, φαίνεται δικαιωμένη. Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να αναλύσει τη διαδικασία με την οποία επήλθαν βαθιές κοινωνικές ρήξεις και αλλαγές στις νοοτροπίες των ανθρώπων, την οποία συχνά περιγράφουμε ως «η Αμερικανική Επανάσταση».

576 σελ., 25 ευρώ

Αθήνα: Κλεισόβης 3, 106 77 Τ: 210 3849020, F: 210 3301583 info@cup.gr www.cup.gr

1 Ιουνίου 2001. Το σκίτσο του γελοιογράφου Γιάννη Ιωάννου, που δημοσιεύθηκε στο Έθνος, καταγράφει την έχθρα του βουλευτή ΠΑΣΟΚ προς την απόπειρα του υπουργού Εργασίας Τάσου Γιαννίτση να μεταρρυθμίσει το Ασφαλιστικό.

τικά δομημένους θεσμούς, με ισχυρή κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική άμυνας ικανή να μεγιστοποιεί τα συμφέροντα της Ένωσης και να προστατεύει την ανεξαρτησία και της ακεραιότητα κάθε χώρας μέλους ξεχωριστά. (Ποιος θυμάται, π.χ., ότι ο Κώστας Σημίτης υπήρξε αυτός που επεδίωξε την ενσωμάτωση στη Συνθήκη του Άμστερνταμ της αρχής της προστασίας των συνόρων των κρατών μελών από την Ένωση και της ρήτρας αμοιβαίας συνδρομής στο Ευρωπαϊκό Σύνταγμα που πέρασε στη συνέχεια στη Συνθήκη της Λισσαβώνας, ανεξαρτήτως αν οι ρυθμίσεις αυτές λησμονήθηκαν σχεδόν ολοκληρωτικά, τόσο από την ελληνική όσο και από την ευρωπαϊκή πλευρά στη συνέχεια. Ελπίζω να αναβιώσουν τώρα).

5.

Ο Κώστας Σημίτης, όμως, δεν έπαψε, μετά την αποχώρησή του από την πρωθυπουργία, να παρακολουθεί, να παρεμβαίνει, να συμμετέχει στη διαμόρφωση του πολιτικού προβληματισμού, τόσο στη χώρα όσο και στην Ευρώπη. Κυρίως, γράφει, αναλύει, επισημαίνει. Και είναι ιδιαίτερα σημαντικό ότι ένας πρώην πρωθυπουργός γράφει. Και δεν γρά-

φει μόνο ως ο πολιτικός με την πλούσια εμπειρία. Γράφει παράλληλα ως ο διανοούμενος/στοχαστής με τις ικανότητες κατανόησης, ανάλυσης και εννοιολόγησης της ελληνικής και της ευρωπαϊκής πραγματικότητας. Συνεισφέρει έτσι τα μέγιστα στην εθνική και στην ευρωπαϊκή αυτογνωσία. Ακολουθεί από την άποψη αυτή το παράδειγμα των πλέον διακεκριμένων ευρωπαίων πολιτικών/διανοουμένων.

Μερικές φορές σκέπτομαι πόσο βαθιά χρήσιμη θα ήταν σήμερα η φωνή του Κώστα Σημίτη στο Κοινοβούλιο (καθώς απουσιάζουν τόσο απελπιστικά οι προσωπικότητες με σοφία και εμπειρία) και, από την άλλη, τι ενδεχομένως θα χάναμε από τους αναπόφευκτους περιορισμούς που θα επέβαλε ο ρόλος στη διατύπωση απόψεων και κριτικής.

6.

Το νέο βιβλίο του Κώστα Σημίτη, *Ο εκτροχιασμός*, αποτελεί κατά την άποψή μου την πληρέστερη εξαντλητική παρουσίαση, κριτική και ανάλυση της ελληνικής κρίσης από το 2009 ως σήμερα και τον τρόπο διαχείρισης της κρίσης από πλευράς Ευρώπης με τα λάθη, τις παραλείψεις, τις αστοχίες, τις αντιφάσεις

και τις καθυστερήσεις της. Αποτελεί επίσης μια λεπτομερή, συστηματική καταγραφή/ανάλυση των ιστορικών εξελίξεων, που μόνο η τόσο συστηματική παρακολούθηση των πραγμάτων από τον Κώστα Σημίτη θα μπορούσε να πετύχει. Ωστόσο, η δημόσια παρουσίαση του βιβλίου περιορίστηκε εν πολλοίς στις αναφορές στο ρόλο των προσώπων, των decision-makers, στη διαχείριση της κρίσης, ενώ επιδεικτικά αγνοήθηκε, μέχρι στιγμής, η ουσία, η κεντρική ανάλυση που συνιστά και την κύρια προσφορά και αξία του βιβλίου.

Στην ουσία, λοιπόν, το βιβλίο του Κώστα Σημίτη θέτει κατά βάση τρεις κύριες παραμέτρους της κρίσης για εξέταση, ανάλυση και κριτική.

Πρώτον: εξετάζει πώς φθάσαμε στην κρίση (τα αίτια της οποίας «δεν είναι μόνο οικονομικά αλλά έχουν τις ρίζες τους στη δομή του πολιτικοκοινωνικού συστήματος και στη υστέρηση της χώρας»), αν και πώς θα μπορούσε να αποτραπεί και, από τη στιγμή της εκδήλωσής της, πώς θα έπρεπε να γίνει ο χειρισμός της από Ελλάδα και ΕΕ προκειμένου να αποφευχθούν ο εκτροχιασμός και η διολίσθηση της οικονομίας στη χειρότερη ύφεση της ιστορίας σε ειρηνική περίοδο, με την εφαρμογή των επώδυνων προγραμμάτων λιτότητας.

Δεύτερον: μελετά τον τρόπο λειτουργίας του συστήματος της ΕΕ και ιδιαίτερα του συστήματος της ευρωζώνης σε συνθήκες κρίσης: τις εγγενείς κατασκευαστικές ανεπάρκειες, τα ελλείμματα και τις ατέλειες της ΟΝΕ αλλά και τις καθυστερήσεις, τις αντιφάσεις, την απροθυμία ή και την αδυναμία σε ορισμένες περιπτώσεις κρατών μελών να κατανοήσουν τις πραγματικές συστημικές διαστάσεις της κρίσης και την αντιμετώπιση της. Είναι χαρακτηριστικό ότι όταν, το 2010, η κρίση εξερράγη, το σύστημα της ΟΝΕ δεν διέθετε κανέναν απολύτως μηχανισμό αντιμετώπισης κρίσεων ελλειμμάτων/χρέους. Αντίθετα, πιστευόταν ότι μπορούσε να λειτουργήσει κάτω από τον (αφελή, όπως αποδείχτηκε) κανόνα της «μη διάσωσης χώρας-μέλους» (non bailout clause).

Τρίτον: αναλύει τη διαλεκτική «σύμπλεξη», όπως την ονομάζει ο Κώστας Σημίτης, που προέκυψε στην αμοιβαία σχέση Ελλάδας-ΕΕ, ως αποτέλεσμα αφ' ενός των ελλειμμάτων του ευρωπαϊκού συστήματος, αφ' ετέρου των ελληνικών αμφιταλαντεύσεων στην έγκυρη και αποτελεσματική αντιμετώπιση της ελληνικής κρίσης, κάτι που εάν είχε γίνει θα είχε αποτρέψει τη δραματική όξυνσή της και στην Ελλάδα και στην Ευρώπη.

Σ' αυτά τα καίρια ζητήματα, το βιβλίο του Κώστα Σημίτη προσφέρει διεξοδική ανάλυση, κριτική, εναλλακτικές προτάσεις για το πώς μπορούν Ελλάδα και Ευρώπη να υπερβούν την κρίση (με ένα εκτεταμένο κεφάλαιο για «το μέλλον της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης», σελ. 509-573), προτάσεις με τις οποίες μπορεί να διαφωνεί κανείς, αλλά δεν μπορεί να τις αγνοήσει. Και ο Κώστας Σημίτης είναι από τους λίγους που νομιμοποιείται τελικά να κάνει κριτική (και να αποδίδει ευθύνες όπου πρέπει), καθώς είχε προειδοποιήσει αρκετά έγκαιρα για την επερχόμενη κρίση και τον κίνδυνο προσφυγής της χώρας στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), όπως είχε επίσης έγκαιρα επισημάνει ότι το χρέος δεν αντιμετωπίζεται χωρίς αναδιάρθρωση. Αλλά, τότε, σχεδόν οι πάντες κώφευαν. Και ορισμένοι λοιδορούσαν.

Καλό θα είναι σήμερα η ανάλυση, οι υποδείξεις και οι προτάσεις που διατυπώνει ο Κώστας Σημίτης να προσεχθούν όσο πρέπει και να τροφοδοτήσουν τον τόσο αναγκαίο δημόσιο διάλογο... ■